

УДК 930.253:821. 161.2

Л. Г. КАСЯН*

**ДУХОВНИЙ МАТЕРИК НА ІМ'Я
ПАВЛО ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ**

У тематичному огляді представлені аудіовізуальні документи з фондів ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного, які висвітлюють творчу й громадську діяльність українського письменника П. А. Загребельного.

Ключові слова: П. А. Загребельний; українська література; аудіовізуальні документи; кіносюжет; фотодокумент; аудіозапис.

25 серпня 2014 року виповнилося дев'яносто років від дня народження українського письменника Павла Архиповича Загребельного. Понад півстоліття Павло Загребельний був активним учасником українського культурно-літературного процесу, творцем української літератури. Його перу належать близько тридцяти романів, кілька збірок оповідань та публіцистики, повісті, п'єси, кіносценарії. Кожна книга митця – своєрідний творчий експеримент. Тематично-часовий діапазон письменника вражаючий: від прадавніх глибин Х століття до початку ХХІ. На сторінках його творів зримо і переконливо постають історичні віхи, епохи, події, й не менш переконливо у вирі вічності проявляються миттєвості життя окремої особистості, її почуття, прагнення, сподівання, суперечності і сум'яття. Із калейдоскопу окремих сюжетів, розмаїття неповторних типів, характерів, людських доль створюється живе полотно української історії.

На думку дослідників, П. А. Загребельний написав найбільше з усіх українських прозаїків усіх часів. Ще за життя він став класиком. Його книжки видавалися мільйонними тиражами і користувалися неймовірним успіхом, за ними вишикувалися черги в бібліотеках, роман “Диво” на “чорному” ринку в духовно дефіцитні радянські часи продавався по сто карбованців за примірник. Професор Києво-Могилянської академії Володимир Панченко так згадує про шалену популярність творів письменника: “ “Роксолану” читали у всьому Радянському Союзі навіть ті, хто до того ніколи не читав по-українськи. Я жив у Одесі, коли твір з'явився. Пам'ятаю, якось сидів у перукарні, й поки мене стригли, одеські перукарки-єврейки обговорювали сюжет “Роксолани”, яку вони прочитали українською мовою <...>. Так, як автор зумів про-

* *Касян Людмила Григорівна* – провідний науковий співробітник сектору публікації документів Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного.

никнути в мусульманський світ, це, звичайно, потребувало великого таланту та ерудиції”¹.

Колеги неодноразово підкреслювали неймовірну працьовитість і працездатність П. А. Загребельного. Анатолій Дімаров у мемуарах “Прожити й розповісти” пише: “Жоден письменник не працював з такою самовіддачею, як Павло Загребельний. До знемоги, до нервового виснаження. З раннього ранку сідав у глибоке крісло, ставив на гострі коліна портативну друкарську машинку “Колібрі” і строчив, строчив кулеметними чергами <...>. Він міг на кілька днів, на тиждень, на місяць поїхати у відрядження і, повернувшись, з ходу продовжити терзати “Колібрі”, навіть не глянувши на попередню фразу”². Іван Драч зазначає: “Загребельний – найпрацездатніший з усіх історичних романістів. Це була неймовірна машина, яка працювала, як скажений комбайн, продукуючи роман за романом”³. Окрім творчої роботи, письменник був постійно завантажений суспільною і громадською діяльністю як секретар правління Спілки письменників України, голова, а потім член Комітету Національної премії України імені Т. Г. Шевченка, депутат Верховної Ради.

Сучасники згадують⁴ Павла Архиповича як людину колосальної ерудиції, феноменальної фотографічної пам’яті, дотепну, з тонким почуттям гумору, пристрасну, відверту, вимогливу до себе й до інших, особливо коли йшлося про ідейну позицію й творчу майстерність. “Він завжди тримається трохи осторонь, завжди незалежно, навіть у початківництві ніколи не був нічийм літературним васалом, терпіти не може ніякого амікошонства, простацтва чи вивертання напоказ душі”⁵.

Доля письменника сповнена драматичними колізіями, як у багатьох представників його покоління: голодне дитинство в селі Солошено на Полтавщині, юність, обпалена війною з тяжкими пораненнями і роками фашистських концтаборів, нелегке повоєнне навчання на філологічному факультеті Дніпропетровського університету, журналістська праця в обласній періодиці, робота в республіканських виданнях (письменник очолював відділ прози в журналі “Київ”, був головним редактором “Літературної газети”, згодом “Літературної України”, редактором-реформатором, який оновив формат видання, започаткував нові рубрики, підтримував творчу молодь, за його сприяння і з його благословення на сторінках газети дебютували ті, кого згодом назвуть шістдесятниками: М. Вінграновський, І. Драч, В. Коротич, Є. Гуцало, В. Дрозд, Ю. Щербак, В. Шевчук), непростий адміністративний тягар спілчанського керівництва, постійна пильна і прискіплива “увага” відповідних ідеологічних органів, боротьба з туберкульозом. Та попри все це Павло Загребельний завжди мав власну думку і свій кодекс честі, керувався принципом “письменник повинен писати”. В одному інтерв’ю він наголосив: “Ніхто не має права мовчати, а надто письменник. Це моє кредо,

я сповідував його все своє життя. Я не шкодую, що я так жив – чесно та справедливо”⁶. У формуванні власної особистості, життєвої етичної позиції, естетичних принципів Павло Загребельний виділив два переломних етапи: “Під час війни дуже важко склалася моя доля. 1942 року потрапив у фашистський полон і був там два з половиною роки. Там я бачив страшніше, ніж події 1933 року, хоч голод зачепив мене дуже сильно: я помирав, і всі наші сусіди вимерли. Голод – один урок життя, концтабір – наступний. Я побачив справжню ціну людині, побачив людську велич і людську ницість. Зрозумів – де суєта, а де справжні цінності ... Моя біографія – голод, війна – до двадцяти одного року сформували мій характер, як характер незалежний. Незалежність – це найдорожче. Я сповідував її завжди й ніколи ні перед ким не схилявся. Схилявся лише перед визначними особистостями і перед людьми, які щось уміють робити, які мають неабиякий розум, які знають честь”⁷.

Павло Загребельний є і буде присутній в українській літературі, його твори перевидаються і залишаються активно читабельними, незважаючи на літературну моду та літературознавчу “кон’юнктуру”. Його величність Час все розставляє на свої місця, і покоління прийдешні звертатимуть до матеріка на ім’я Павло Загребельний, щоб досягнути емоційний та інтелектуальний досвід поколінь минулих.

Загальновідома сентенція, що найкрасномовніше про письменника свідчать його твори. Щодо цього Павло Загребельний якось зауважив: “Мені здається, що я багато сказав із того, що хотів сказати у своєму житті. У своїх книжках я досить відвертий”⁸. Але, крім творів, про письменника говорять ще і його листи, щоденники, спогади сучасників, наукові розвідки, архівні документи, в яких часто за офіційними сухими рядками просвічує неповторне людське “я”.

Особливе місце серед архівних збережень посідають аудіовізуальні документи, адже вони інформують не лише про факти й події, а й передають конотативне забарвлення сказаного і показаного, відтворюють ті чи інші акценти, характерні візуальні деталі, психоемоційний стан учасників.

У Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г. С. Пшеничного зберігається масив аудіовізуальних документів (понад 80 одиниць обліку), які висвітлюють творчу і громадську діяльність П. А. Загребельного.

Фотодокументи відображають участь митця в суспільно-громадських та мистецьких заходах: з’їздах, наукових та читацьких конференціях, творчих зустрічах, показують письменника на відпочинку та за роботою.

Кінодокументи, переважно кіно- й телесюжети, змістовно можна поділити на дві категорії: документи, що зафіксували П. А. Загребельного на різних офіційних заходах (наприклад, “Житиме у

віках” (од. об. 7313); “Нарада молодих літераторів”, “Об’єднаний пленум” (од. об. 7340); “Письменники України на Ворошиловградщині” (од. об. 6456); “З’їзд письменників України” (од. об. 5595); “Декада чехословацької книги” (од. об. 5280); “До 60-річчя Василя Земляка” (од. об. 9081) і т. п.) і сюжети-інтерв’ю письменника з приводу тієї або іншої проблеми, явища чи події (“Говорять депутати” (од. об. 6954); “Виступ письменника П. Загребельного” (од. об. 7463); “Українські письменники – 325-річчю” (од. об. 7340). Серед останніх особливо цікавими видаються кіносюжет студії “Укркінохроніка” “П. Загребельний”, 1975 р. (од. об. 5902), що є ґрунтовною розповіддю письменника про витоки власної творчості, здобутки і плани: П. А. Загребельний висловлює свої міркування про шляхи розвитку української літератури в ХХ столітті; на плівці також детально відтворено інтер’єр робочого кабінету письменника, а також телефільм “Роксолана” (студія “Укртелефільм”, 1981 р., режисер А. С. Савченко), (од. об. 9170). Стрічка побудована як монолог єдиного персонажа – письменника П. А. Загребельного. Структурно він складається з двох умовних частин. Своїм середньої преамбули, автокоментаря письменника щодо свого нового твору, історичного роману “Роксолана” (твір вийшов у світ 1980 р.). Митець озвучує головні константи роману й окреслює магістральні засади своєї творчості загалом, зокрема людиноцентричність як головну з них: “Стало вже загальним місцем говорити про те, що література – це людинознавство, що в центрі кожного художнього твору передовсім людина. І коли я сьогодні думаю про те, що я написав, скажімо, за своє життя – то чи це були романи про сучасність, чи це були романи історичні, романи із циклу про Київську Русь – скрізь в центрі цих книжок була людина. У цій книжці теж є людина, людська доля, доля людської особистості, і цей роман мені особливо дорогий, і тому мені хочеться прочитати розділ саме з роману “Роксолана””. ¾ екранного часу (основна частина) – авторське читання Павлом Загребельним розділу “Відомщення”. У відеоряд включено роботи митців ХVI ст.: портрети головних героїв, історичних персонажів – Роксолани-Хюррем Хасекі Султан (Насті Лісовської), Сулеймана I Пишного й численні ілюстрації до книги. Тридцятихвилинний телесюжет Республіканської студії телебачення “Дума про невмирущого”, 1985 р. (од. об. 11714) присвячений однойменній повісті, з якою автор фактично увійшов у велику літературу. П. А. Загребельний розповідає про роботу над твором, пояснює назву і структуру повісті, розкриває автобіографічні мотиви й життєву історію прототипів своїх героїв. З тридцятирічної часової дистанції від дня створення повісті письменник відрефлексовує її місце в континуумі власної творчості й контексті написаного про II Світову війну.

Фонотека ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного містить двадцять п’ять аудіодокументів, пов’язаних з іменем Павла Загребельного. Це аудіозаписи художніх творів митця: авторське читання уривків

про Київ із власних творів (1977 р., од. зб. 10265 од. об. М-23318); одне з ранніх оповідань письменника “Учитель” з однойменної збірки у виконанні блискучих акторів Д. В. Франька, Ю. М. Мажуги (1959 р., од. зб. 1287, 1288, од. об. М-3179); радіовистава за історичним романом “Роксолана” у постановці акторів Київського академічного українського драматичного театру ім. Івана Франка (1989 р., од. зб. М-16438, 16439, од. об. М-37358). У головних ролях – Ж. Калантай, С. Олексенко, А. Решетников, Ю. Ткаченко, О. Биструшкін; радіоп’еса “З погляду вічності” за однойменним романом (1970 р., од. зб. 5173, 5174, од. об. М-13732) у виконанні акторів київських театрів: А. Пащенко, С. Лихогоденка, Н. Лотоцької, Б. Вознюка, режисер-постановник – В. В. Геккебуш; радіокомпозиція за романом “Спека” (1962 р., од. зб. 3727-3731, од. об. М-7949), режисер-постановник – В. М. Сидоряк, у ролях – О. Кусенко, Д. Франько, А. Гашинський.

Аудіозаписи виступів П. Загребельного з доповідями на з’їздах Співки письменників України, зокрема, на V з’їзді Співки письменників УРСР, 17 листопада 1966 р. (од. зб. М-6596, од. об. 188362), VII з’їзді Співки письменників УРСР, 14 березня 1976 р. (од. зб. М-9392, 9393, од. об. 21908), численних творчих вечорах, наприклад, виступ на урочистому вечорі, присвяченому п’ятдесятиріччю М. П. Стельмаха, 1962 р. (од. зб. М-6024, од. об. 18078), творчому вечорі з нагоди шістдесятиріччя О. Т. Гончара, 17 квітня 1978 р. (од. зб. 10287, од. об. М-23330) тощо.

Окрему групу документів (шість одиниць обліку), які водночас є й важливими документами епохи, своєрідною ілюстрацією проблеми “митець і система”, “митець у системі і поза нею” становлять аудіозаписи виступів письменника на з’їздах компартії України, пленумах політбюро ЦК КПУ.

Пропонуємо добірку фотодокументів із фондів ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного.

¹ *Тисячна Н.* “Для творчості Загребельного характерна колізія – “Моцарт і Сальєрі” / Надія Тисячна: [електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/dlya-tvorchosti-zagrebelnogo-harakterna-koliziya-mocart-i-salieri> – Назва з екрану.

² *Дімаров А. А.* Прожити й розповісти: Повість про сімдесят літ / А. А. Дімаров. – К. : Дніпро, 1998. – С. 132.

³ *Іван Драч:* “Загребельний працював, як скажений комбайн, продукуючи роман за романом” / Іван Драч: [електронний ресурс] – Режим доступу <http://archive.wz.lviv.ua/articles/71377> – Назва з екрану.

⁴ Спогади про Павла Загребельного / Упор. М. Ф. Слабошпицький. – Х.: Фоліо, 2010. – С. 249.

⁵ *Слабошпицький М. Ф.* Що записано в біографію / Михайло Федотович Слабошпицький // За гамбурзьким рахунком [електронний ресурс] – Режим

доступу <http://www.day.kiev.ua/ru/article/kultura/shcho-zapisano-v-biografiyu> – Назва з екрану.

⁶ *Загребельний П. Рабам не дають золотих відзнак / Павло Загребельний // Думки наррозхрист, 1974 – 2003. – К.: Пульсари, 2008. – С. 224.*

⁷ *Загребельний П. Спроба автокоментаря / Павло Загребельний // Неложними устами: Статті, есе, нариси. – К.: Дніпро, 1981. – С. 14.*

⁸ *Загребельний П. Кризь світ абсурду / Павло Загребельний // Думки наррозхрист, 1974 – 2003. – К.: Пульсари, 2008. – С. 17.*

⁹ ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 9170.

Письменники Є. Ф. Гуцало, П. А. Загребельний, Ю. М. Мушкетик (зліва направо)
у Спілці письменників України. Київ, жовтень 1970 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 125699.

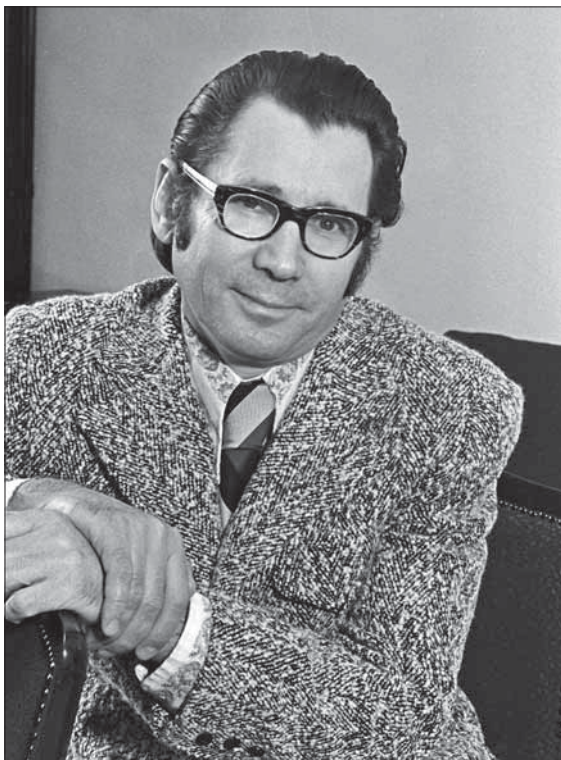
П. А Загребельний у цеху Київського машинобудівного заводу “Арсенал” спілкується зі складальницею С. Беззубенко під час тижня літератури на заводі. Київ, січень 1971 р. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-122929.

Український письменник П. А Загребельний. Київ, серпень 1972 р. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-125717.

Прийом делегації монгольських письменників у Спілці письменників України.
Київ, лютий 1972 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-122915.

Український письменник
П. А Загребельний.
Київ, березень 1973 р.
*ЦДКФФА України
ім. Г. С. Пшеничного,
од. обл. 0-114371.*

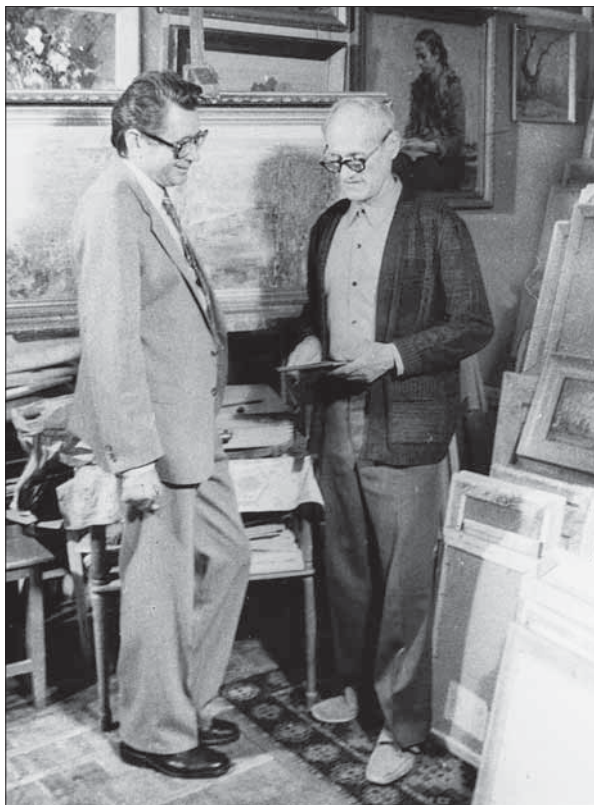
Письменники Ю. О. Збанацький (зліва), П. А. Загребельний (справа) розмовляють із академіком АН СРСР В. М. Ремеслом (у центрі) у Спілці письменників України. Київ, листопад 1974 р.

ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-123022.

П. А Загребельний за читанням рукопису свого нового роману. Київ, 17–19 червня 1980 р.

ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-173773.

Письменник
П. А. Загребельний (зліва)
в майстерні народного
художника СРСР
С. Ф. Шишка.
Київ, 1981 р.
ЦДКФФА України
ім. Г. С. Пшеничного,
од. обл. 2-133342.

Український письменник
П. А. Загребельний.
Київ, 19 липня 1981 р.
ЦДКФФА України
ім. Г. С. Пшеничного,
од. обл. С-1251.

Українські письменники (справа наліво) О. Т. Гончар, П. А. Загребельний.
Київ, 1982 р.

ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 2-145858.

Відкриття меморіальної дошки українському письменнику В. С. Земляку
на будинку № 2 по вулиці Ю. Коцюбинського. Перший справа – П. А. Загребельний.
Київ, січень 1983 р.

ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-149652.

Український письменник
П. А. Загребельний виступає на
читацькій конференції
в Київському педагогічному
інституті імені
Максима Горького.
Київ, травень 1983 р.
ЦДКФФА України
ім. Г. С. Пиєничного,
од. обл. 0-222348.

Прес-конференція у Спілці письменників України, присвячена 50-річчю
Спілки письменників СРСР. Виступає П. А. Загребельний. Зліва направо:
В. А. Коротич, Л. Д. Дмитерко, В. В. Канівець, Б. І. Олійник. Київ, листопад 1984 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пиєничного, од. обл. 0-153644.

Голова журі премії ім. М. П. Старицького, директор видавництва “Вітчизна” (м. Донецьк) В. Гладкий вручає диплом і знак лауреата П. А. Загребельному (зліва).
Київ, червень 1996 р.

ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-203337.

П. А. Загребельний виступає на читацькій конференції, присвяченій виходу його роману “Юлія” під час III Міжнародної книжкової виставки-ярмарку “Книжковий сад-2001”.
Київ, серпень 2001 р.
ЦДКФФА України
ім. Г. С. Пшеничного,
од. обл. 0-222439.

Тематический обзор представляет аудиовизуальные документы из фондов ЦГКФФА Украины имени Г. С. Пшеничного, которые освещают творческую деятельность украинского писателя П. А. Загребельного.

Ключевые слова: П. А. Загребельный; украинская литература; аудиовизуальные документы; киносюжет; фотодокумент; аудиозапись.

The thematic review presents the audio and visual documents of the collections of the Central State Audio and Visual Documents Archives of Ukraine named after H. S. Pshenychnyi, that highlight the creative and social activity of Ukrainian writer P. A. Zahrebelnyi.

Key words: P. A. Zahrebelnyi; the Ukrainian literature; audio and visual documents; movie plot; photo document; audio record.